

A finn nyelv jellemzése*

A finn nyelvnek az összehasonlító vizsgálódás számára talán leginkább szembeötlő sajátossága egy bizonyos terjengősség, elsősorban szavainak terjedelmes volta. Csak a két honi nyelvet kell összevetnünk egymással, rögtön észrevehetjük, hogy a svéd az általános benyomást tekintve rövidebb szavú, kifejező eszközeinek részleteire nézve mintegy átütőbb erejű. Gondoljunk pl. a dátum kifejezésére. Ami svédül: *den tjugofemte mars nittonhundrafemtiofyra*, az finnül úgy hangzik, hogy: *kahdentenakymmenentenäviidentenü päivänä maaliskuuta tuhatyhdeksänsataaviesikymmentäneljä* '1954 március 25-én'. Mindkét nyelv kifejezésében egyformán négy szó van, de a finnben ez leírva összesen 86 betűt és 34 szótagot foglal magában, a svédben ellenben csak 39 betűt és 13 szótagot. A magyarban a megfelelő számok: 44 betű és 17 szótag. A svéd nyelvű dátumkifejezés betűinek száma tehát a finn megfelelőének csak 43%-a, s a szótagszám a finn szótagszámnak csupán 38%-a.

Egyetlen példa alapján nyert százalékszámoknak természetesen nem tulajdoníthatunk valami túlságosan nagy bizonyító értéket, kivált ha számnevekről van szó, amelyek történetesen a finnben még saját szavainak zsinórmértéke szerint is roppant nehézkes szerkezetűek. De bizony a -szélesebb körű statisztika is ugyanebbe az irányba mutat. Nem ismerek egyetlen olyan európai nyelvet sem, amelyben Máté evangéliuma fordításának szótagszáma megközelítőleg is akkora volna, mint a finnben. A finn ugyanis itt hét nyelv statisztikájában 40 és fél ezer viszonyszámmal vezet, míg a svéd megfelelő szótagszám 39, a német 33, az angol csak 29 s a kínai csupán 17 ezer. S míg a finnben egytagú szó csak 50 körül van, addig a németben és kivált az angolban ezrivel vannak ilyenek.

Figyelmet érdemel továbbá az a tény, hogy a finn ebben a vonatkozásban még saját rokon nyelvei közt is kivételes helyzetben van. Így például a finnségi nyelvek közül csak a kis vót hasonlít nagyjában a finnhez, az összes többi ún. közeli rokon nyelvek rövidebb szavúak, mint a finn. A távolabbi rokon nyelvek közül pedig csupán a lapp emlékeztet a maga teljesebb alakjaival a finnre, másutt pl. a mi kéttagú szavaink etimológiai megfelelői általában egytagúak, pl. : cser. *ì* = f. *ikä* 'kor, életkor', *jal* = f. *jalka* 'láb', *jär* = f. *järvi* 'tó'; votj. *ki* = f. *käsi* 'kéz', *sin* = f. *silmä* 'szem', *ju* = f. *joki* 'folyó'; magy. *ad* = f. *antaa* 'adni', *fi* = f. *poika* 'fiú, fia', *jal* = f. *pato* 'gát'.

* A debreceni egyetemen 1956 szeptemberében elhangzott előadás.

Mivel a kutatás meggyőző módon bebizonyította, hogy a megfelelő szavak a finnugor alapnyelvben kéttagúak voltak, láthatjuk, hogy a finn konzervatívabb nyelvrokonainál, s hogy az évezredekkel ezelőtti hangszerkezetet aránylag épen őrzik mind a mai napig. Minthogy nyelvünk természetesen éppoly takarékosan bánt az ún. jövevényszavakkal, mint saját szavaival, megérthetjük azt az érdeklődést, amelyet az indoeurópai nyelvek kutatói tanúsítanak pl. a finnbe vándorolt régi germán kölcsönzők iránt: ezek ugyanis nyelvünkben egypár évezreden át majdnem eredeti alakjukban őrződtek meg, míg ellenben a megfelelő szavak magukban az átadó nyelvekben ugyanezen idő alatt alaposan megváltoztak. Közismertek az olyan példák, mint finn *kuningas* = ném. *König* < ősgermán **kuningaz*, melynek megfelelője pl. a mai angolban *king* alakban jelentkezik, azaz elvesztette szótagszámának kétharmadát és eredeti hangjainak 50%-át; továbbá finn *tanhua* < germ. **tanhu*, amelyből való a mai svéd nyelvjárási *tå* 'marhajárás, baromudvar'. Nem hiába mondták tehát, hogy az ősgermán szavak a finnbe való átkölcsönzésük után úgy megőrződtek a hangtani változástól, mint ahogy a mocsárba süllyedt fa megőrződik a korhadástól.

A nyelvkutatás ez ideig nem volt képes megfelelni arra a kérdésre, hogy honnan van a finn nyelvnek ez a rendkívüli hangtani konzervativizmusa. Viszont rá tudunk mutatni nyelvünk fonetikai rendszerében egyes olyan tényezőkre, amelyek a maguk részéről közreműködtek abban, hogy pl. egytagú szó olyan kevés van nyelvünkben. Egyik ilyen tényező a finn mássalhangzók csekély száma. A finn magánhangzók száma nagyjában ugyanaz, mint általában Európa többi nyelveiben (8), viszont csak 13, vagy ha nem vesszük figyelembe a mesterséges *d* hangot, 12 külön mássalhangzója van, míg pl. a svédben kb. 50%-kal több, vagyis 19, távoli rokon nyelvünkben, a magyarban pedig éppenséggel 24, azaz 100%-kal több mássalhangzó van. A finnben még az amúgy is csekély számú mássalhangzók felhasználásához is hozzájárul az a hangrendszerben gyökerező korlátozás, hogy semmiféle szótag nem kezdődhetik két, még kevésbé három mássalhangzó kapcsolatával. Ilyenféle korlátozás — tudjuk — teljesen ismeretlen pl. a germán nyelvekben. Így már pusztán számtanilag is érthető, mily nagy mértékben csökkentik az efféle körülmények az elméletileg egyébként lehetséges egytagú szavak számát a finn nyelvben.

Hagyjuk el most egyelőre a szavak terjedelmes voltának kérdését, és vizsgáljuk meg a finn nyelv hangszerkezetének bizonyos más jellegzetességeit. Kapcsolatban van a finn mássalhangzók csekély számával a finn nyelv néhány legfontosabb mássalhangzójának fonetikai különlegessége.

Minden olyan külföldi, akinek csak valamennyire is dolga akadt a finn nyelvvel, észreveszi, hogy a finn nyelv *s* hangja feltűnően különbözik pl. a svéd, a német, az angol és a francia *s*-től. A finn *s* ugyanis mintegy vastagabb, aztán lanyhábban sziszegő és nagyobb nyelvszatórnával képzett, mint más nyelvek élesen sziszegő, szűkebb résű *s* hangja. Innen van, hogy a finn nyelvi *s*-et az idegen füle gyakran inkább *š*-nek hallja (tehát olyan hangnak, amilyen-nel a magyar *sor* kezdődik). *S* hangunk eme különleges voltának oka éppen az a körülmény, hogy nyelvünk hangrendszeréből hiányzik az *s*-nek minden más említett nyelvben meglévő párja: az *š* sziszegő. Ugyanis minden nyelv hangrendszerében fontos szerepet játszanak az ún. fonológiai ellentétpárok. A magyarban pl. a *szó* és *só* szavak jelentéskülönbsége kizárólag a szókezdő mássalhangzó különböző voltán alapszik. Természetesen ilyenkor ezt a különb-

séget azzal igyekeznek a beszélők erősíteni, hogy azt a fontos kezdő mássalhangzót mindkét szóban a lehető legeltérőbben ejtik. Ilyen módon automatikusan eljutottak oda, hogy az *s* artikulációját szűkítették, az *š* artikulációját pedig tágították. Az eredmény egyfelől az *s* éles sziszegése, másfelől az *š* képzésmódjának olyan tágulású volta, hogy ezt a sziszegőt különösen a svéd beszélő ejtésében csaknem inkább *h*-nak fogja fel a finn ember füle, mint *š*-nek. Hasonló folyamat ment végbe mindazokban a nyelvekben, amelyeknek rendszerébe beletartozik mind az *s*, mind pedig az *š*. Mivel azonban a finnből jelenleg hiányzik az *š* sziszegő, *s* így nincs szükség afféle megkülönböztetésre, ennél fogva a finnek a maguk *s* hangját a legkisebb ellenállás törvényének értelmében a lehető legkisebb energia felhasználásával, ti. tág artikulációs nyílással és lanyha sziszegéssel ejtik. Azt mondtam, hogy a finnből *m* a hiányzik az *š* hang. Néhány ezer évvel ezelőtt azonban valószínűleg még megvolt őseink nyelvében, *s* nyilvánvaló, hogy abban az időben az *s* is magájában ugyanolyan éles típusú volt a finnségi alapnyelvben, mint a mai általános európai *s*. Miután azonban nyelvünkől eltűnt az *š* — úgy, hogy *h*-vá változott, amelyet már nem fogott fel a nyelvtudat az *s* ellentétpárjának, akkor az *s* hangunk kezdett szabadon fellazulni *s* a mai sajátos *s*-szé eltolódni.

Elvileg az *s* jellegzetességéhez hasonló módon magyarázható a finn zöngétlen *k*, *t* és *p* hangok különleges volta is. Mivel ezeknek hiányzik a zöngés ellentétpárjuk, a *k* mellől a *g*, a *t* mellől a *d*¹ és a *p* mellől a *b*, más nyelvekkel ellentétben nálunk nem volt semmi szükség fokozni a zöngétlen és a zöngés zárhangok sorának különbségét; ez a szükség fejlesztette ki pl. a germán nyelvekben a robbanásszerűen felpattanó *k*, *t*, *p* explozívákat. Ezzel szemben a finn beszélők annyira mehetnek, hogy a zöngétlen *k*, *t*, *p*-t magánhangzók közt — kezdő és végső mozzanatukban — kissé zöngésen ejtik, amint azt az eszközfonetikai görbék mutatják; ennek viszont az lett a következménye, hogy a finn *k*, *t*, *p* egyszerű zárhangokat a germán fül rendkívül lágynak hallja. Nem csoda hát, ha a svéd írnokok a középkorban és az újkor elején a finn nevek leírása alkalmával a mi *k*, *t*, *p* hangjainkat a régi oklevelek tanúsága szerint sokszor *g*, *d*, *b* betűkkel jelezték.

Ezek a fonetikai tények önmagukban jelentékteleneknek tűnhetnek fel, gyakorlati jelentőségük azonban mindjárt felnagyítódik, mihelyt a finn ember idegen nyelvet kezd beszélni. Az *s* és *š*, valamint másfelől pl. a *k* és *g* egymástól való éles elkülönítése Európa legtöbb nyelvében nagy fontossággal bír. A finn embernek tehát, ha kielégítő módon akarja ejteni az idegen nyelveket, tudatosan meg kell változtatnia megszokott artikulációját — legalábbis az *s*, a *k*, a *t* és a *p* pontjain. S az ejtésnek ilyen árnyalatszerű megváltoztatása sokkal nehezebben mehet, mint valamely egészen új, régebből ismeretlen hangnak a megtanulása, amelynek helyes elsajátítását semmi megrögzött szokás nem zavarja.

A szegény mássalhangzórendszerhez képest egészen más képet nyújtanak a finn nyelv magánhangzói. Amellett; hogy ezeknek abszolút száma azonos más nyelvekével, még azt is meg kell jegyeznünk, hogy a magánhangzók viszonylagos használata a beszédben rendkívül bőséges. A statisztikai számítások azt mutatják, hogy a finnben 100 magánhangzóra csak 96 mássalhangzó használata esik, míg viszont néhány más nyelvben 100 vokálisra száznál több mássalhangzó esik:

¹ Itt még egyszer megjegyzem, hogy a finn köznyelv mai *d*-je mesterséges hang, *s* még nem volt ideje hatást gyakorolni a beszélt nyelv rendszerére.

az olaszban	108	az oroszban	150
a spanyolban	122	a svédben	161
a magyarban	141	a németben	177
a franciában	141	a csehben	188

Számítások mindössze 16 nyelvből állanak rendelkezésemre, s mindezek közt a finn áll az első helyen magánhangzógazdagság dolgában, s a finn az egyetlen olyan nyelv, amelyben a mássalhangzók használata ritkább, mint a magánhangzóké. A megvizsgált nyelvek közt ebben a vonatkozásban az olasz áll a finnhez legközelebb, de még ebben is a magánhangzók viszonya a mássalhangzókhoz 100 : 108, úgyhogy még itt is kissé kevesebb magánhangzót használnak, mint mássalhangzót. Ha most már tudjuk, hogy az olasz nyelv éppen magánhangzókban való gazdagsága miatt az általános közfelfogás szerint zeneileg rendkívül hangzatos, éneklésre alkalmas nyelv, minden énekművész eszménye, akkor a most bemutatott számadatok alapján megállapíthatjuk, hogy a finn nyelv ebben a tekintetben nemcsak hogy az olaszhoz fogható, hanem azt világosan meg is előzi (hogy úgy mondjuk, 96 ponttal az olasz 108 ellenében). A többi nyelvek annyira elmaradnak mögöttük, hogy pl. a svéd és a német nyelv mássalhangzóteltettsége kb. 60—70%-kal nagyobb, mint a finné. Túlzás nélkül mondhatjuk tehát, hogy a finn nyelv hangszerkezetére nézve a lehangzatosabb nyelvek közé tartozik, a 16 legismertebb európai nyelv közt egyenesen a lehangzatosabb.

A finn nyelvnek magánhangzókban való bősége s ezzel együtt a mássalhangzók említett laza artikulációja és a mássalhangzókapesolatoknak csekély száma magyarázza meg azt, hogy egész hangrendszerünknek alapvető vonása egy bizonyos feszítetlen könnyűéjtés, hogy úgy mondjuk : fonetikai kényelemszeretet. Van olyan vélemény, hogy a finn beszélőt általában jellemző halk hanghasználat, az alacsony hangfekvés, a kis hangközök, az érzelmi nyomatékolás enyhésege, a szájnýílásnak az ajkak takarékos mozgásából adódó aránylag szűk volta s mindezek következményeként a finn-nemzeti szégyellős motyogó beszédmód közvetlenül népünk vérmérsékletében leli magyarázatát. A svéd pl. — Hugo Bergrothnak, a „Finlands-svenska” c. mű írójának megjegyzése szerint — egyrészt vérmérsékletére nézve élénkebb, másrészt magabiztosabb, gyakran pózoló, a finn viszont hozzá képest halk szavú, zárkózott, igénytelen, túlságosan lassú ahhoz, hogy koturnusban lépkedjen. Mindez talán — úgy lehet — meg is állja a helyét. Azonban bizonyára helyénvaló arra is figyelmezní, hogy a finn nép beszédstílusának renyhe összhatása a finn nyelv saját hangszerkezetében is gyökerezik. Ez ugyanis enyhén artikulálva is aránylag hangzós jelrendszer, s mint ilyen rendkívül kis erőfeszítéssel lehetővé teszi a helyes megértést és meghallást. A svéd finnugrista, Björn Collinder professzor mesélte, hogy Észak-Svédországban, ahol a köznép emberei is folyékonyan beszélnek három nyelvet : a finnt, a svédet és a lappot, a finnról azt tartják, hogy azt „könnyű beszélní”. Ez talán ösztönös felismerése a nyelvünk fonetikai szerkezetébe bizonyíthatólag is beletartozó sajátosságának. Valószínű, hogy ha valaki a franciát olyan renyhe kiejtéssel beszélné, mint ahogy sokszor a finnt ejtik, akkor egyáltalában nem értenék meg. — A finn nyelv fonetikai szerkezetének egyszerűségéből adódik aztán, hogy irodalmi nyelvünk helyesírása, mint ismeretes, a világ legjobb, egyben a legpontosabb és a legkönnyebb helyesírásai közé tartozik. Így például a finnben nincs meg az a hangrendszerben gyökerező sok átírásí nehézség, amely a finn közeli

rokonának, az észtnék a helyesírását terheli. Másrészről az is igaz, hogy a finn irodalmi nyelvet annak viszonylag fiatal volta óvta meg az íráskép és a hangalak közt a hangváltozások következtében támadt olyan szakadékoktól, amelyek pl. az angol nyelv ortográfiáját megrontották.

Térjünk most vissza az elején érintett hosszúszavúsághoz. A finn szavak szótagszámát természetesen nyelvünk szintetikus szerkezete is növeli, vagyis az, hogy a finnben az alaktani és a mondattani viszonyokat túlnyomórészt ragokkal és képzőkkel jelöljük, nem pedig előjárók és más külön szócskák segítségével, mint az analitikus típusú nyelvekben, pl. a németben és az angolban vagy a franciában. Ismeretes ugyanis, hogy a finnben pl. névszói esetalak 15 van, míg a svédben és az angolban csak egy-egy, a franciában pedig egy sincs. A nyelvszerkezet szintetikus voltának persze néha előnye is van. (Régóta ismeretes, hogy a finn nagyszerűen megfelel távirati nyelvnek, minthogy itt a szó-, nem pedig a betűszám szerint kell fizetni — már amennyiben a szavak 15 betűnél rövidebbek. Ha ilyenkor még tudatosan is törekszik valaki a tömörségre, akkor a finnben olykor egészen rendkívüli eredményeket lehet elérni.) Az esetek nagy számának rovására írhatjuk azonban azt, hogy a finn nyelv mondattani fejlődése egyes pontokon igen gyakorlatiatlan eredményre vezetett. Arra a jelenségre célok itt, amelyet a nyelvtudományban úgy hívnak, hogy a melléknévi jelző kongruenciája, azaz az ún. főszavával (a jelzett szóval) való ragozási egyeztetése. Az előadásom elején szóvá tett dátumpéldában éppen ez az egyeztetési kényszer növeli a kifejezés szótagszámát: a *kahdentenakymmenentenäviidentenä päivänä* kifejezésben háromszor tesszük ki a sorszám képzőjét és négyszer az *essivus* ragját, a megfelelő svéd kitételben és a magyarban is mindkettőt csak egyszer. Való igaz, hogy elvileg az efféle ragozási egyeztetésmód sokkal jobban illenék a svéd vagy az angol típusú nyelvhez, amelyekben csak egy névszói esetvégződés van, mint a finn típusúhoz, ahol — hogy úgy mondjam — az egyeztetés diktatúrája ugyanabban az ütemben mintegy 15-ször nagyobb esetcsoportot rángat. Szinte kedvem volna azt mondani: a sors különös iróniája nyilatkozik abban a történelmi tényben, hogy az angol ugyanúgy, mint a többi indoeurópai nyelv, eredetileg a melléknévi jelző teljes egyeztetésének alapján állott; a finn pedig ellenkezőleg hajdan a nem-egyeztetés elvét képviselte, mint ahogy az összes finnugor nyelvek — a finnségi nyelvek kivételével — mind a mai napig ezen a fokon állanak. Több kutató megkísérelte azt a magyarázatát adni a dolognak, hogy a finnségi nyelveknek e tekintetben az ősi finnugor mondattani típustól való eltérést az indoeurópai szomszéd nyelvek — mégpedig vagy a balti, vagy a germán nyelvek — hatása idézte elő. Valószínű azonban, hogy nem így áll a dolog, hanem nyilván belső fejlődés vezetett a nem-egyeztetés fokáról a mai egyeztetés vonalára, amint azt más kutatók véleményem szerint meggyőzően be is bizonyították. A végeredmény mindenképpen az, hogy a finn nyelvtant egyfajta szintaktikai forradalom eredményeképpen olyan újítás terhelte meg, amely nem felel meg saját szerkezeti típusának, s amely eredetileg nem is tartozott hozzá; ezzel szemben pl. az angol nyelv, amelyhez jól illenék az egyeztetés, és amely még a középkorban is inkább emlékeztetett ebben a tekintetben a latinra, mint mostani önmagára, azóta lemondott — s előnyére mondott le — erről az ősi, eredeti sajátosságáról. Mint ismeretes, a francia nyelv fonetikailag oly rövidszavúvá „kopott”, hogy maguk a francia nyelvészek egyenesen nyelvük hangtani pusztulásáról, a „mutilés phonétiques” jelenségéről beszélnek. A finn nyelvben ellenkező

irányú a hiba : a fejlődés spontán módon részben egy nem egészséges fonetikai szilárdsághoz vezetett.

A melléknévi jelző ragozása tehát nyelvünk mostani rendszere szerint kötelező erejű, s valóban annyira vérévé is vált a finneknek, hogy semmiféle visszhangot nem tudott kelteni az a lehető legtekintélyesebb helyről jött javaslat, amely ezt a kényszert megpróbálta egyes pontokon némileg enyhíteni. Arra célok, hogy E. N. Setälä kitűnő iskolai nyelvtana már több évtizede megengedhetőnek nyilvánította a hosszú számnevek ragozását olyanképpen, hogy csak az utolsó rész ragozódjék. Setälä tehát azt ajánlotta, hogy pl. így mondjuk : *kolmesataakuusikymmentäviidenneksi* '365-dikre'. A finn nép azonban — úgy látszik — az ilyen fürgeséget a maga jellemével összeférhetetlen gyakorlatiasságnak minősíti, és ma is a megszokott módon leginkább csak így beszél : *kolmanneksisadanneksikuudenneksikymmenenneksiviidenneksi*.

A finn nép azonban még ennél is tovább ment. A mondattani egyeztetés szabályait nemcsak akkor követi, amikor azok a rendszer szempontjából kötelezők, hanem — a terjengősség veszélye ellenére — követi akkor is, amikor az nem kötelező, hanem csak két lehetőség közül választható. Van ugyanis másféle kongruencia is, mint a melléknévi jelzőé. Nyelvünkben olyan szabály is uralkodik pl., hogy a mondat alánya egyezik az állítmánnyal személyben és számban. A svéd pl. ma megelégszik azzal, ha úgy beszél, mintha mi azt mondanánk, hogy *minä menee* 'én megy', *sinä menee* 'te megy', *hän menee* 'ő megy', *me menee* 'mi megy', *te menee* 'ti megy', *he menee* 'ők megy'; ezzel szemben mi a biztonság kedvéért kétszeresen kifejezzük az illető személyt és számot úgy, hogy e hat igealak mindegyikét külön végződéssel látjuk el. Ugyanez vonatkozik mutatis mutandis a birtokos személyragos szavaknak a személynévmás genitivusával való nyomósítására : a német mondattan a *minun kirja* 'enyém könyv', *sinun kirja* 'tied könyv' stb. típust használja, mi azonban kétszeresen mondjuk meg a dolgot : *minun kirja-ni* 'az én könyve-m' stb. Meg kell azonban jegyezni, hogy a rendszer az 1. és a 2. személyben nem kívánja meg feltétlenül ezt a szószaporítást, csak akkor, ha az alany, illetőleg a személynévmás genitivusa különösen nyomatékos. Kénytelenek vagyunk tehát pl. azt mondani : *Kuinkas si n ä jaksat?* = 'Hát te hogy vagy?', de nem vagyunk kénytelenek pl. így beszélni : *Lähdetkö sinä k ä v e l e m ä ä n?* = 'Jössz-e (te) sétálni?', hanem a rendszer szempontjából elegendő, sőt célszerű is azt mondani : *Lähdetkö kävelemään?* (ha ugyanis a *kävelemään* a legnyomatékosabb szó a mondatban). A finn nép azonban — az iskolai nyelvtanok egybehangzó javaslata ellenére és másként, mint az egészen azonos szerkezetű magyar meg a latin nyelv — az 1. és 2. személyű névmásnak ezt a tautológiás használatát részesíti előnyben. Erről a kérdésről meglehetősen kiterjedt elvi vita folyt a legújabb finn bibliafordítással kapcsolatban. Az ideiglenes, 1912-ben készült Újszövetségfordításunk Juhani Aho befolyására az 1. és 2. személyű névmás takarékos használatának álláspontjára helyezkedett. Később azonban — miután Aho halála után Otto Manninen került a helyére — a fordító bizottság megváltoztatta véleményét, úgyhogy az említett ideiglenes fordítás szövegébe tudatosan nagy számmal betoldották az egyes és többes 1. és 2. személyű névmásokat — éppenséggel nem tárgyi, hanem bizonyos stilisztikai-ritmikai okokból. Íme, néhány példa. Márk 13 : 37 így hangzott 1912-ben : „Minkä teille sanon, sen sanon kaikkille : valvokaa!”, a mai egyházi bibliánkban azonban így hangzik : „Minkä minä teille sanon, sen minä sanon kaikkille : valvokaa!” (Latinul : „Quod autem

vobis dico, omnibus dico : Vigilate!” Magyarul : „A miket pedig néktek mondok, mindenkinek mondom : Vigyázzatok!”) Márk 14 : 49 így hangzott 1912-ben : „Joka päivä olen ollut luonanne . . .”, jelenleg azonban így hangzik : „Joka päivä minä olen ollut teidän luonanne . . .” (Latinul : „Quotidie eram apud vos”, magyarul : „Naponta nálatok valék”). Kiszámították, hogy az új fordításban egy lapra esik átlagosan 7 és fél felesleges személynévmás, ami az egész műben ezer meg ezer felesleges többletszót jelent. A finn népnek a szükségtelenül terjengős kifejezőmódra való hajlama ilyenformán megkapta a maga emlékművét a legértékesebb és legtöbbet olvasott irodalmi műben. Hogy mi az oka a finn és pl. a magyar nyelv közt ennek az eltérésnek, azt egyelőre nem tudjuk megmondani. Talán a nyelvlélektani kutatás számára kínálkozik itt a maga nemében érdekes feladat megoldásra.

Mindabból, amit eddig elmondtam, könnyen azt a következtetést vonhatná le valaki, hogy a gondolatok kifejezése finn nyelven általában is terjengősebb, a beszédben több időt s az írásban több helyet igénylő, mint más ún. művelt nyelv használata esetén. Ilyenféle következtetés azonban — majdnem azt mondanám : minden várakozás ellenére — téves volna. A kutatók összehasonlítottak 7 különféle nyelvű bibliafordítást — a Biblia alkalmas összehasonlítási tárgy abban a tekintetben, hogy az összes mai nyelvű szövegek fordítások, s így egyforma előnytelen helyzetben vannak — kiszámítva ugyanazoknak a könyv különféle helyeiről egyenletesen kiragadott szövegrészeknek a terjedelmét, s hosszúságegységnek véve egy-egy betűt és üres betűközt. Ekkor kiderült, hogy a legkisebb hosszúságegységszám, ti. 2766, a magyar nyelvre esett, és ezt követték

az észt	2817	az angol	2945
a finn	2890	a francia	2965
a német	2894	a svéd	2970

hosszúságegységgel.

Különös véletlen, hogy ilyenformán három finnugor nyelv szerezte meg ebben a rövidégi versenyben az első helyeket. Figyelemre méltó az is, hogy a német nyelv, amelyet általában terjengős nyelvnek tartanak, megelőzte az angolt, és hogy az aránylag rövid szavakkal bíró svéd e hét nyelv közt utolsónak maradt. Amivel a magyar megelőzi a finnt, az teljes egészében abban a helyesírási körülményben leli magyarázatát, hogy a magyar nyelvben a hosszú magánhangzókat mindig egy betűvel jelölik (amely fölött hosszúságjelként vessző van), a finnben azonban kettővel; a magyarban ugyanis úgy írnak, mintha mi pl. *láhámán*-t íránk, nem pedig *laahaamaan*-t. Ebben egyébként ortográfiánknek egyetlen olyan gyenge pontja nyilatkozik meg, amelyet talán még az 1800-as évek elején el lehetett volna távolítani, ha akkor rájöttek volna, hogy a hosszú magánhangzók jelölésében a magyar nyelv által elfoglalt álláspontra helyezkedjenek. A jyvaskyläi Volmari Kilpinen korában — az 1860-as években — ez már elkészt, és az a mód, ahogy ő úzte az újítást, nem volt valami bölcs előrelátású. Levonhatjuk tehát azt a következtetést, hogy a finn nyelv a maga kifejező eszközeinek rövidségében képes versenyre kelni legalábbis a három legismertebb kultúrnyelvvvel s hozzá még a svédde, valamint saját rokonaival, a rövidszavú észttel és a magyarral. Ha azonban így áll a dolog — mindannak ellenére, amit az imént megfigyeltünk a finn nyelv különálló egyes szavainak terjedelmessége és a szerkezeti sajátságokban gyökerező szöszaporító nehézkessége tekintetében, akkor kell,

hogy meglegyen a finnben a terjengősséget előidéző sajátságoknak ellensúlyozásaképpen a kifejező eszközöknek valami olyan tömörsége, ami magyarázatát adja annak, hogy ennyire előnyösen került ki nyelvünk abból a nemzetközi versenyből.

Hogy miféle szerkezeti sajátságok jöhetnek itt elsősorban szóba, abból ebben az összefüggésben csak egyet említünk, amely azonban minden bizonynyal a legfontosabbak közé tartozik. A finn igék ún. igeneveinek nagy számára és használatuk sokoldalúságára gondolok. A más nyelvekben is közönséges két participium és egy infinitivus mellett a finnben még egyenesen n é g y más infinitivus is van. De fontos emellett az is, hogy mivel az igenévi alakokban egyes igei s csaknem az összes névszói sajátságok egyesülnek, ezekből a finn nyelv szerfölött gazdag esetrendszerének és birtokos személyragozásának alapján egy olyan hasonlíthatatlanul dús árnyalású és mindenre kész kifejezőmód fejlődött, melynek segítségével a finn mondat sokszor — hogy úgy mondjuk — morfémagazdaságosság tekintetében igen előnyös hatásfokot ér el.

Gondoljunk az I. infinitivusnak olyan használatára, mint *oli kaatua* 'majd elesett' = ném. 'er war nahe daran zu fallen', ahol a finn kifejezés egyetlen *kaatua* szavának a németben négyszavú szerkezet felel meg; az I. inf. hosszabb alakjának olyan használatára, mint *vettä juodaksemme* 'v. zet innunk, hogy vizet igyunk' = ném. 'um Wasser zu trinken, damit wir Wasser trinken'; a II. inf. segítségével formált *mennen tullen* 'jövet-menet' = ném. 'auf der Hin- und Rückreise' kifejezésre; a III. inf. abessivusának következő használatára: *huomaamattani* 'anélkül, hogy valamit észrevettem volna' = 'ohne dass ich was gemerkt habe'; vagy a participiumok különféle használataira, pl.: *tultuani* 'megérkezésem után' = ném. 'nachdem ich angekommen war'; *älä ole tietävinäsi* 'ne tégy úgy, mintha tudnád'; *muista sanoneeni* 'jusson eszedbe, hogy megmondtam'; *sanon sanottuanikin* 'mondom, ha már egyszer megmondtam is'; Lönnrot így fordítja svédre szótárában a *näin käytyä* 'így fordulván a dolog' kifejezést: 'sedan saken tagit en sådan vändning', ahol a két finn szónak a svédben teljes hat felel meg. — A szintetikusság tehát ebben az esetben éppenséggel nem marad el a szerkezeti analitikusság mögött, sőt éppen ellenkezőleg.

A legutoljára érintett alaktani és mondattani szerkezeti sajátságok alkalmat adnak két általános természetű megjegyzésre. Az első az, hogy a történelmi fejlődés eredményeként előállott szerkezeti fogyatékosságokat tudatosan el lehet kerülni a rendszer gyakorlati alkalmazása esetén — az ilyen eljárás a jó stílus egyik szabálya az egész világon. Másik megjegyzésünk az, hogy a stílusbeli önállóság ápolása, a saját jelleméhez való hűség egy egész népnek, valamint az egyénnek is gyakran teljesítményeinek célszerűségét és így a munka magas hatásfokát, majdnem azt mondanám: a versenyképesség jelentős fokozódását is jelenti. Nem hiába hangsúlyozták az emberiség nagy tanítómesterei annak az emberi magatartásnak az értékét, amelyet Henrik Ibsen így öltöztetett formába: *vaere sig selv* = 'legyünk önmagunk'.

Helsinki

LAURI HAKULINEN

Charakteristik der finnischen Sprache

Verfasser charakterisiert die wichtigeren Eigentümlichkeiten der Struktur der finnischen Sprache. Sehr auffallend sind die vielen langen Wörter, was durch den phonetischen Konservatismus der Sprache begründet ist. Das Finnische hat sehr oft den Lautbestand der uralten finnisch-ugrischen Wörter unverändert bewahrt und zeigt oft auch die ursprünglichere, vollständigere Lautform der ins Finnische überkommenen germanischen Lehnwörter viel besser, als die modernen germanischen Sprachen. Die kleine Zahl der einsilbigen Wörter im Finnischen ist durch den geringen Bestand der Konsonanten und durch die Verwerfung anlautender Konsonantengruppen erklärlich.

Bezeichnend für das finnische Lautsystem ist die weite Artikulation des *s* (eine Folge des Ausfallens von *š* aus dem Lautsystem), die weiche Artikulation der explosiven *p*, *t*, *k* (sehr nahe dem *b*, *d*, *g*, welche letztere im Finnischen fehlen) und der reiche Vokalismus im Gegensatz zum ärmlichen Bestand der Konsonanten. Daraus folgt die nicht straffe, leichte Aussprache, ein gewisser Hang zur phonetischen Bequemlichkeit. Die träge Gesamtwirkung des finnischen Sprechstils ist in diesem eigentümlichen Lautsystem verwurzelt. Das finnische Lautsystem ist nämlich schon an und für sich ein sonorisches Zeichensystem, das auch bei geringer Kraftanstrengung richtig gehört und verstanden werden kann.

Der Umfang der finnischen Wörter ist auch durch die eigentümliche Struktur der Form und im syntetischen Charakter dieser Sprache bedingt. Sie bezeichnet die formellen und syntaktischen Beziehungen meist durch Flexions- und Wortbildungssuffixe, nicht durch besondere Wörter oder Präpositionen wie die analytischen Sprachen. Bekannt ist die grosse Anzahl der finnischen Nominalkasus. Die Kongruenz des adjektivischen Attributs macht den Ausdruck oft schwerfällig und weitläufig. Obzwar das keine uralte Eigentümlichkeit des Finnischen ist, hat sich diese Ausdrucksweise so festgesetzt, dass selbst der Schulunterricht der Grammatik dem Sprachgebrauch keine gesündere Richtung mehr zu geben vermag. Die Setzung des Personalpronomens der 1. und 2. Person beim Verb, ferner dessen Gebrauch bei einem Wort mit Possessivsuffix verursacht im finnischen Sprachgebrauch gleichfalls viel Umständlichkeiten.

Neben Weitschweifigkeit und Umständlichkeit wird das Finnische aber auch durch Bündigkeit und Gedrängtheit gekennzeichnet. Deren Mittel sind vor allem die Konstruktionen mit Nominalformen des Verbs. Bekanntlich vereinigt diese Art von Wörtern die nominalen und einige verbale Eigentümlichkeiten in sich. Es gibt im Finnischen zwei Partizipien und fünf Infinitive. Die Fülle der Gebrauchsarten der Nominalformen des Verbs erklärt uns vor allem, warum das Finnische viele andere Sprachen an Gedrängtheit übertrifft.

Die strukturellen Eigentümlichkeiten einer Sprache können bis zu einem Grade reguliert und gelenkt werden, so dass gewisse Unebenheiten der Struktur von den Sprechenden absichtlich gemieden werden können. Doch kann der Einzelne und das Volk seine sprachlichen Leistungen bis aufs höchste steigern, wenn es seinem Charakter und seinem Sprechstil treu bleibt.

L. HAKULINEN